

[Максим Васін](#) , спеціально для [РІСУ](#)

Від самого початку 2014 рік приніс для українського суспільства надзвичайні випробування, які не оминули і сферу релігійної свободи. Раніше міжнародні оглядачі згадували Україну здебільшого як державу з високим рівнем свободи віросповідання серед інших країн Східної Європи. Проте тепер поряд із цим з'явилися новини з окупованого Криму і розтерзаного війною Донбасу, які все більше лякають жорстокістю релігійних переслідувань і складними питаннями виживання віруючих різних конфесій.

Ці території України, які в умовах суспільно-політичної кризи стали об'єктами агресії з боку Росії та місцем бойових дій із залученням російських військ та зброї, стали виключенням із загальнодержавного контексту. Окрім свободи думки, совісті та релігії тут фактично перестали діяти й інші загальноприйняті у демократичному світі

фундаментальні права і свободи.

Релігійні переслідування в Донецькій та Луганській областях, контрольованих проросійськими сепаратистами

Слід відзначити, що з лютого 2014 року сепаратизм на Донбасі та в Криму часто виправдовувався російськими ЗМІ нібито наявними утисками російської мови, культури та московського православ'я тощо. У спільному зверненні 1 березня [глави найбільших Церков і релігійних організацій України заявили](#) : “В нашій державі немає утисків за ознакою мови, нації, віросповідання. Тому ми свідчимо – всі намагання російської пропаганди представити події в Україні як “фашистський переворот” і “перемогу екстремістів” абсолютно не відповідають дійсності”.

Всеукраїнська Рада Церков і релігійних організацій (ВРЦіРО) теж неодноразово [виступала на захист релігійного миру](#)

:“У жодному випадку не можна допустити протистояння на релігійному ґрунті. Наша велика українська родина має бути єдиною в різноманітті”. Пізніше, після офіційного схвалення рішення Президента Росії ввести війська в Україну, [ВРЦіРО заявила](#)

, що “введення військових сил іншої держави на територію України є загрозою не тільки для нашої країни, але й для миру та спокою на Європейському континенті загалом”.

Водночас, 16 травня представники самопроголошеної «Донецької народної республіки» (ДНР) прийняли [текст власної “конституції”](#) , яка визначила релігійну нетерпимість основою політики сепаратистів. У статті 9 цього документу зазначено:“Первісною та пануючою вірою є Православна віра..., що сповідується Російською Православною Церквою (Московський Патріархат). Історичний досвід і роль Російської Православної Церкви (Московський Патріархат) визнаються та поважаються, в тому числі, як системоутворюючі стовпи «Русского Мира»”. Також у Донецьку було анонсовано про створення батальйону «Російська Православна Армія», що свідчило про намір сепаратистів зі зброєю у руках встановлювати на теренах Донбасу “панівну віру”.

З цього часу та до кінця 2014 року на територіях Сходу України, підконтрольних бойовикам, фіксувалося зростання релігійної нетерпимості по відношенню до всіх християнських Церков, за виключенням громад УПЦ (Московського патріархату) та деяких інших. Особливою мішенню бойовиків стали церковні громади євангельських християн (п'ятидесятників, баптистів, адвентистів, харизматів тощо), які [згідно з офіційною статистикою](#)

складають близько 33 % від усіх релігійних громад Донецької області.

Проукраїнська позиція, використання української мови або українських символів також стали причиною загрози для життя та здоров'я громадян з боку ксенофобські вмотивованих сепаратистів Донбасу. Подібним чином склалася ситуація в містах Луганської області, що знаходяться під контролем місцевих сепаратистів самопроголошеної «Луганської народної республіки» (ЛНР) і російських військових формувань.

На окупованих територіях Східної України стали нормою цілеспрямовані викрадення пасторів і священників, їх жорстокі допити з побиттям та застосуванням тортур, масове захоплення храмів та молитовних будинків з подальшим використанням їх для військових та інших потреб сепаратистів.

15 травня в [спеціальній заяві Київський Патріархат](#) повідомив про наявність “численних фактів погроз життю та здоров'ю духовенству і вірних УПЦ КП, створення перешкод діяльності Церкви в східних областях України з боку контрольованих і заохочуваних з Росії терористичних та сепаратистських сил”. У заяві вказано, що озброєні особи вдиралися до храмів УПЦ КП з вимогою до священнослужителів негайно переходити в підпорядкування Московського Патріархату, терористи “оголошували смертні вироки” священникам Київського Патріархату, що в нинішніх умовах створює реальну загрозу життю духовенства і вірних УПЦ КП в Донецькій та Луганській областях.

Кричущий приклад релігійної нетерпимості мав місце у Слов'янську Донецької області, де 8 червня 2014 року двоє синів пастора Олександра Павенка та двоє дияконів релігійної громади ХВЕ «Преображення Господнього» були захоплені у заручники, а їх особисті автомобілі відібрані озброєними бойовиками “ДНР” під час богослужіння з нагоди свята Трійці. [Наступного дня усі четверо віруючих були розстріляні](#) . З метою приховання слідів злочину бойовики спалили деяких зі своїх жертв у одному з автомобілів, а інших поховали у колективній могилі разом із загиблими у боях сепаратистами.

За інформацією місцевих мешканців і ЗМІ, 14 червня через артилерійський вогонь проросійських бойовиків у Маріуполі Донецької області [загинув пастор протестантської церкви «Відновлення»](#) , голова міської Ради церков Сергій Скоробагач.

16 травня у Слов'янську бойовики “ДНР” захопили єпископа євангельського об'єднання «Церква Божа України» Олексія Демидовича та близько 7 годин допитували його. 23 травня у Донецьку пастор релігійної громади ХВЕ «Асамблея Божа» Сергій Косяк був жорстоко побитий у штабі “ДНР” після спроб провести переговори щодо продовження вуличного молитовного марафону у центрі міста. 27 травня римо-католицький священник Павло Вітек з Польщі був викрадений озброєними сепаратистами у Донецьку під час вуличної молитви та зусиллями дипломатів був [визволений після доби полону](#) .

21 червня озброєні сепаратисти захопили у заручники пастора євангельської Церкви «Слово життя» міста Шахтарська Донецької області Миколу Калініченка, якого пізніше відпустили, але відібрали автомобіль. 26 червня бойовики увірвалися в приміщення євангельської «Церкви переможців» міста Дружківка на Донеччині та відвезли у свій штаб пастора Павла Ліська з дружиною, яких звільнили після майже тижня полону.

3 липня бойовики “ДНР” у Донецьку захопили у полон греко-католицького священника Тихона (Сергія) Кульбаку, якого 12 днів утримували і над яким знущалися. 8 липня сепаратисти викрали в Донецьку священника УПЦ КП протоєрея Юрія Іванова, який три тижні провів у заручниках. 15 липня у Горлівці на Донеччині бойовики “ДНР” [захопили та 11 днів тримали у полоні](#) римо-католицького священника Віктора Вонсовича.

8 серпня в Донецьку сепаратисти захопили у полон двох протестантських пасторів. Олександр Хомченко був жорстоко побитий та покараний п'ятьма днями примусових робіт після звинувачення у шпигунстві проти “ДНР”, а пастор Валерій Якубенко був звільнений бойовиками після доби допитів. У жовтні така доля спіткала пастора громади Церкви адвентистів сьомого дня Сергія Литовченка, який 20 днів провів у полоні бойовиків “ДНР” у Горлівці.

14 жовтня стало відомо про захоплення сепаратистами у полон помічника пастора церкви «Блага вість» Сергія Сайкова та його 14-річного сина Данила у місті Краснодон Луганської області. Їх відпустили після 4-х днів жорстоких допитів, пов'язаних із підозрами у шпигунстві для української армії. Після цього сім'я була змушена виїхати з Луганщини на Західну Україну.

Ці факти свідчать про те, що на контрольованих сепаратистами територіях на Сході України мають місце цілеспрямовані релігійні переслідування. Такі нестерпні умови для

сповідання релігії ставлять під загрозу життя і здоров'я багатьох священнослужителів і віруючих.

Релігійні утиски на окупованому Росією півострові Крим

За [офіційною статистикою Міністерства культури України](#) , на початок 2014 року на території АР Крим діяли 2083 релігійні організації, з яких 1409 мали статус юридичної особи та 674 користувалися правом релігійної діяльності без державної реєстрації. У місті Севастополь знаходяться ще 137 зареєстровані релігійні організації.

Під різними приводами, такими як боротьба з екстремізмом, окупаційна влада у Криму переслідує людей, які належать до проукраїнські налаштованих релігійних організацій. Законодавство Росії щодо діяльності релігійних організацій та протидії екстремізму стало підставою для обшуків у приміщеннях віруючих та релігійних громад, заборони релігійної літератури, вимог щодо перереєстрації усіх релігійних громад. Російська влада у різний спосіб намагається підпорядкувати українські релігійні громади Криму російським релігійним центрам.

Чи не найбільш кричущий випадок стався 15 березня 2014 року, коли греко-католицького священника Миколу Квича було незаконно затримано представниками кримської влади безпосередньо у храмі парафії Успіння Пресвятої Богородиці міста Севастополя під час спілкування з парафіянами. Це супроводжувалось свідомим оскверненням святинь храму та подальшими незаконними діями щодо священника: застосуванням насильства, обшуком приватного помешкання, допитом протягом 8 годин з елементами тортур.

Микола Квич пережив погрози розправи через його конфесійну належність та у зв'язку зі спілкуванням українською мовою, якою йому заборонили говорити під час допиту. Священик постав перед перспективою засудження до 15-річного ув'язнення згідно законодавства Росії за [надуманими звинуваченнями в екстремізмі](#) . З цих причин 16 березня він був змушений покинути Крим.

Через такого роду погрози та дедалі більше поширення атмосфери ненависті до проукраїнських релігійних громад усі священники УГКЦ протягом березня були змушені вивезти свої родини у безпечне місце за межі Криму. Подібні виклики постали також перед священниками Римо-Католицької Церкви, УПЦ Київського Патріархату та іншими.

Невдовзі архієпископ Кримської єпархії УПЦ Київського Патріархату Климент заявив про порушення діючою владою Криму попередніх письмових гарантій релігійної свободи. Йшлося про обіцянку недоторканості парафій Київського Патріархату в Криму, що була надана сумнозвісним терористом Гіркніним (Стрелковим), який до військового захоплення Слов'янська [курував на півострові сферою безпеки](#) .

Зокрема, 13 квітня у Київського Патріархату фактично було відібрано храм Покрови Божої Матері у селищі Перевальному. З 21 квітня російські військові, які взяли під охорону Навчальний загін ВМС України у Севастополі, закрили доступ до храму Священномученика Климента Римського його настоятелю та парафіянам.

Крім цього, [кримська влада ухвалила рішення](#) про підняття до неймовірного рівня орендної плати для УПЦ КП за користування кафедральним собором Святих рівноапостольних князя Володимира і княгині Ольги у Сімферополі.

Також і мусульмани в Криму, серед яких більшість складають представники кримськотатарського народу, поскаржилися на релігійні утиски. [Мустафа Джемільев заявив](#) про порушення права мусульман на приватність під час здійснення релігійних обрядів та відвідування мечетей, оскільки працівники ФСБ РФ відвідували мечеті та здійснювали незаконний збір даних, шукаючи ймовірних екстремістів.

[Релігійні лідери мусульман нарікали на те](#) , що в Криму почалася інформаційна війна проти кримськотатарського населення, а ситуація в інформаційній сфері стосовно кримських мусульман нагнітається.

Як наслідок, 13 червня у селі Лугове Сімферопольського району АР Крим [невідомі підпалили мечеть](#) «Чукурча-джамі» та намалювали поруч фашистську свастику.

24 червня в селі Кольчугіно Сімферопольського району російський спецпідрозділ «Беркут» увірвався до будівлі медресе при Духовному управлінні мусульман Криму (ДУМК), коли у ньому перебувало 13 учнів та два викладача. Вони вилучили кілька комп'ютерів та заарештували заступника директора медресе Айдера Османова. За [словами прес-секретаря ДУМК](#), обшук проводив російський «Центр боротьби з екстремізмом», а всі попередні дні в Криму велася запекла інформаційна підготовка до пошуку "екстремістів".

Є і більш свіжі випадки релігійної нетерпимості по відношенню до мусульман Криму. Увечері 12 листопада [зловмисники вибили вікно та проникли до мечеті](#) у селі Сонячна Долина Судакського району. Вони затягли в приміщення дрова і спробували розпалити вогонь на першому поверсі мечеті.

Вимога перереєстрації українських релігійних громад у Криму за законодавством Росії

Окремою проблемою стала вимога окупаційної влади Росії щодо обов'язкової перереєстрації усіх релігійних організацій в Криму згідно з російським законодавством до 1 січня 2015 року. Федеральним Законом РФ від 05.05.2014 року № 124-ФЗ передбачена

дещо змінена процедура перереєстрації юридичних осіб у Криму, яка [містить чимало обмежувачих положень](#)

Згідно з довідкою Мін'юсту Росії (яка не є законодавчим актом), при створенні місцевої релігійної організації в Криму не потрібно надавати документу, підтверджуючого існування релігійної групи на певній території протягом не менше 15 років, як це [передбачено Федеральним законом](#)

. Водночас віруючі Криму змушені дотримуватись [інших положень Федерального закону](#)

РФ «Про свободу совісті та релігійні об'єднання» від 26.09.1997 року № 125-ФЗ, які суттєво звужують їх права на свободу віросповідання у порівнянні з законодавством України.

Як приклад, релігійні організації у Криму зіткнулися з такими проблемами:

1. Перереєстрація релігійних організацій згідно з законодавством РФ можлива лише за виконання однієї з двох умов: 1) входження до складу існуючої в Росії централізованої релігійної організації відповідного віросповідного напрямку; або 2) проходження державної релігієзнавчої експертизи в порядку, передбаченому наказом Мін'юсту Росії від 18.02.2009 року № 53 «Про державну релігієзнавчу експертизу».

2. Згідно з вимогами Мін'юсту Росії, при перереєстрації місцевих і централізованих релігійних організацій необхідно надати оригінал діючої редакції статуту релігійної організації, зареєстрованої у відповідності з українським законодавством і документ, що підтверджує її реєстрацію як юридичної особи (для ознайомлення з наступним поверненням заявнику). Така вимога не передбачена законодавством Росії, що дає підстави вбачати в цьому приховані ризики для віруючих і релігійних громад.

3. Згідно із Федеральним законом РФ від 26.09.1997 року № 125-ФЗ, заснувати релігійну організацію зі статусом юридичної особи можуть лише громадяни Росії. Відтак, ця вимога примушує віруючих мешканців Криму приймати російське громадянство, а у разі відмови – вони фактично позбавляються права на об'єднання в релігійну організацію з правоздатністю юридичної особи.

Також слід звернути увагу на появу загрози для збереження права власності та доступу до культових та інших споруд тих релігійних громад у Криму, які не перереєструвалися з причини: 1) не входження до складу існуючої в Росії централізованої релігійної організації; 2) не проходження державної релігієзнавчої експертизи; 3) невідповідності нової редакції статуту вимогам російського законодавства; 4) відмови віруючих прийняти громадянство Російської Федерації.

Крім цього, на відміну від законодавства України, яке не висуває ніяких умов для діяльності релігійних громад без статусу юридичної особи, Федеральний закон РФ від 26.09.1997 року № 125-ФЗ вимагає від засновників фактично пройти повноцінну процедуру зі створення релігійної громади навіть задля діяльності без статусу юридичної особи. Очевидно, що ця вимога корелюється з обмеженням у державній реєстрації тих незалежних релігійних громад, що існують менше ніж 15 років, та робить неможливим діяльність громади без входження до складу якогось із російських релігійних центрів.

У підсумку перереєстрація для релігійних організацій Криму означатиме, що надалі вони не можуть посилатися у своїй діяльності на законодавство України, оскільки згідно із Федеральним законом РФ від 05.05.2014 року № 124-ФЗ "їх особистим законом стає право Російської Федерації".

Ще однією проблемою для кримських віруючих стала [російська політика стосовно іноземців](#). Федеральна міграційна служба Росії не продовжила термінів дії посвідок на проживання для іноземних громадян, які працювали у кримських релігійних громадах. Як приклад, римо-католицька парафія в Сімферополі залишилася без настоятеля о. Петра Росохацького, який є громадянином Польщі і працював у Криму протягом 5 років. З подібною проблемою зіткнулися і греко-католики, які скаржилися на вимушену ротацію священників через обмеження у перебуванні на півострові терміном не більше трьох місяців. Згідно із поясненнями відділення ФМС РФ у Криму, лише зареєстровані релігійні громади можуть запрошувати іноземних громадян на працю.

Висновки

Починаючи з березня 2014 року релігійні переслідування у контрольованих проросійськими сепаратистами містах на Сході України (менша частина Донецької та Луганської областей) набули жахливих масштабів та форм – вбивства та катування релігійних діячів і віруючих, захоплення культових та інших споруд (храмів, молитовних будинків, монастирів, реабілітаційних центрів тощо) та використання їх бойовиками, у тому числі в якості вогньових позицій. Під загрозою для свого життя та здоров'я опинилися майже усі християнські громади та релігійні діячі, за виключенням Української Православної Церкви (Московського патріархату) та деяких інших.

У той самий час військова агресія Росії в Криму з подальшою анексією півострову спричинила появу складних юридичних питань, пов'язаних із неможливістю діяльності на півострові релігійних організацій, зареєстрованих згідно із законодавством України. Російська влада офіційно висунула вимогу щодо перереєстрації релігійних громад у

Криму відповідно до вимог законодавства Російської Федерації, входження їх до складу російських релігійних центрів та підпорядкування всіх юридичних осіб під юрисдикцію російського права.

Ці виклики для релігійної свободи, з якими зіткнулася Українська держава, виходять за межі внутрішньополітичної компетенції, оскільки пов'язані з агресивними військовими діями мілітарної Росії. Тому відновити релігійну свободу в окупованому Криму та на Донбасі, яка подекуди невід'ємно пов'язана з правом на життя, можуть лише спільні дієві зусилля усієї міжнародної спільноти.

Максим Васін , виконавчий директор Інституту релігійної свободи

Підписуйтесь на сторінку IPC в [Facebook](#) і [Twitter](#) – експертний погляд на законодавство і релігійне життя в Україні та світі.

Інститут релігійної свободи, Київ

www.irs.in.ua